

Leçon IX.

Ἐπεὶ δ' ἡ αὐτὴ δύναμις. Δείξας ὁ Φιλόσοφος, ὅτι ἡ ψυχὴ ἐστὶν ἀρχὴ τῶν ἐνεργειῶν τῶν ἀποδιδομένων τῇ φυτικῇ δυνάμει, ἐνταῦθα σκοπεῖ διορίζεσθαι περὶ τούτων· καὶ πρῶτον διορίζεται περὶ τοῦ ἀντικειμένου ἡγουν περὶ τῆς τροφῆς· δεύτερον, περὶ ἐκείνου, καθὼς ἀρμόζει ταῖς ἐνεργείαις τῆς φυτικῆς ψυχῆς, ἐν τῷ· Ἐπεὶ δὲ οὐδὲν τρέφεται· Τρίτον, ὀρίζεται τὰς δυνάμεις, αἵτινες εἰσὶν ἀρχαὶ τούτων τῶν ἐνεργειῶν, ἐν τῷ· Ὡσθ' ἡ μὲν ταιαύτη τῆς ψυχῆς.

Περὶ τὸ πρῶτον τρία πρῶτον, λέγει περὶ τίνος ἐστὶν ὁ σκοπός· 10 δεύτερον, προτίθησιν ὅπερ κατὰ πρώτην ἐπίσκεψιν φαίνεται περὶ τροφῆς, ἐν τῷ· Δοκεῖ δὲ εἶναι· ἡ τροφή· τρίτον, κινεῖ περὶ τοῦτο ἀπορίαν, ἐν τῷ· Ἀπορίαν δὲ ἔχει.

Λέγει τοίνυν ὅτι, ἐπεὶ ἡ φυτικὴ καὶ γεννητικὴ, ὑπὸ τῆ αὐτῆ κοινῆ 15 δυνάμει τῆς ψυχῆς περιέχονται, εἰ καὶ ἡ φυτικὴ, τουτέστιν ἡ θρεπτικὴ, ἐστὶν εἰδική· τις δὲ δύναμις διακεκριμένη τῆς γεννητικῆς, δεῖ πρῶτον διορίσασθαι περὶ τῆς τροφῆς, ἥτις ἐστὶν ἀντικείμενον τῆς γεννητικῆς, εἴτουν φυτικῆς. Τούτῳ γὰρ τῷ ἔργῳ, δηλονότι τῆ θρέψει, διακρίνεται τοῦτο τὸ μέρος τῆς ψυχῆς τῶν ἄλλων, δηλονότι τοῦ αἰσθητικοῦ καὶ νοεροῦ· αἱ γὰρ ἄλλαι ἐνέργειαι τοῦτου τοῦ μέρους, τουτέστι τῆς ψυχῆς, ταύτην προ- 20 ὑποτιθέασιν.

Δοκεῖ δέ. Ἐνταῦθα, δεύτερον, προτίθησι τοῦτο ὃ κατὰ πρώτην ἐπίσκεψιν ἀναφαίνεται περὶ τροφῆς, καὶ προτίθησι τρία, ὧν πρῶτον ἐστὶν, ὅτι ἡ τροφή δοκεῖ εἶναι ἐναντίον τῷ τρεφομένῳ διὰ τὸ τὴν τροφήν τρέπεσθαι εἰς τὸ τρεφόμενον, τὰς δὲ γενέσεις γίνεσθαι ἐκ τῶν ἐναντίων· 25 δεύτερον ἐστὶν, ὅτι οὐ πᾶν ἐναντίον δοκεῖ ἀρκεῖν πρὸς τὸν λόγον τῆς τροφῆς, ἀλλὰ δεῖ εἶναι ἐξ ἐκείνων τῶν ἐναντίων, ἃ τὴν γένεσιν ἔχουσιν ἐξ ἀλλήλων· ἡ γὰρ τροφή μετατρέπεται εἰς τὴν οὐσίαν τοῦ τρεφομένου· ὅθεν ὅσαπερ ἐναντία ἐνυπάρχουσιν τῇ οὐσίᾳ, τουτέστιν ἄτινα γίνονται μεταβολαὶ καὶ ἀλλοιώσεις πρὸς ἀλληλα καὶ οὐ γενέσεις, οὐκ ἀνήκουσι πρὸς 30 τὸν λόγον τῆς τροφῆς· οὐ γὰρ λέγομεν ὅτι τὸ κάμνον γίνεται τροφή τοῦ ὑγιεινοῦ, ἢ τὸ λευκὸν τοῦ μέλανος, ἢ τι τοιοῦτον. Πῶς δὲ ἐν ταῖς οὐσίαις ἐστὶν ἡ ἐναντιότης, ἀλλὰ ζήτησις ἐστὶν· τρίτον, δεῖ εἶναι ἐξ ἐκείνων τῶν ἐναντίων, ἃ τὴν αὐξήσιν δέχονται ἐξ ἀλλήλων, διότι ἡ τροφή δοκεῖ ἔπε- f. 301 σθαι | τῆ αὐξήσει· ὅθεν, εἰ καὶ ἐκ πυρὸς γεννᾶται ὕδωρ ὡς ἐξ ἐναντίου, 85 οὐ μέντοι γε λέγεται ὅτι ἐκ τοῦ πυρὸς τρέφεται ὕδωρ, ἀλλ' ὅτι ἐκ τοῦ ὕδατος τρέφεται πῦρ, καθόσον αἱ τοῦ ὑγροῦ ποιότητες εἰς τροφήν γίνονται· τῷ πυρί, διότι, δηλονότι ἐν τῷ τὸ πῦρ εἰς ὕδωρ τρέπεσθαι, φαίνεται.

9 καὶ avant περὶ add B αὐθις avant τρία add B αὐτῷ après σκοπός add B
13 κοινῆ om B 22 φαίνεται B 31 ὑγιούς B

νέα ὑδατος γένεσις, ἀλλὰ τὸ πῦρ προῦφεστῶς πρὸς φυλακὴν αὐτοῦ καὶ αὐξήσιν δοκεῖ εἰς ἑαυτὸ τὴν ὑγρότητα μεταβάλλειν, καὶ διὰ τοῦτο ἐν τοῖς στοιχείοις μόνον τὸ πῦρ δοκεῖ τρέφεσθαι καὶ μόνον τὸ ὕδωρ αὐτοῦ εἶναι τροφή, καθὼς πρὸς τὸ ὕδωρ ἀνήκουσιν αἱ ὑγρότητες πᾶσαι καὶ αἱ ἰκμάδες.

Ἀπορίαν δὲ ἔχει. Ἐνταῦθα, τρίτον, κινεῖ ἀπορίαν τινὰ περὶ 6 τὰ προδιωρισμένα· καὶ πρῶτον ἀντιτίθῃσι πρὸς ἑκάτερον μέρος· δεῦτερον, λύει τὴν ἀντίθεσιν, ἐν τῷ· Πότερον δέ. Ἀναφύεται δὲ ἡ ἀπορία περὶ τὸ προειρημένον, ὅτι ἡ τροφή δοκεῖ εἶναι ἐναντίον· Τισὶ δέ, φησί, δοκεῖ ὅτι τὴν τροφήν δεῖ εἶναι ὁμοίαν τῷ τρεφομένῳ· ἡ γὰρ τροφή ἐστὶν αἰτία τῆς αὐξήσεως· δεῖ δὲ τὸ ὅμοιον τῷ ὁμοίῳ αὔξειν. Εἰ 10 γάρ τι διάφορον ἐπιτεθεῖται τινί, οὐκ ἂν εἴη αὐξήσις ἐκείνου, ἀλλὰ φύσεως τινὸς ἐξωτερικῆς πρόσθεσις. Δοκεῖ τοίνυν, ὅτι δεῖ τὸ ὅμοιον τῷ ὁμοίῳ τρέφεσθαι. Ἄλλοις δὲ δοκεῖ τὴν τροφήν δεῖν εἶναι ἐναντίαν τῷ τρεφομένῳ, ὡς προείρηται, καὶ πρὸς τοῦτο ἐνάγονται δυοὶ λόγοις, ὧν ὁ πρῶτος τοιοῦτος ἐστίν· ὅτι ἡ τροφή πέττεται καὶ μεταβάλλεται εἰς τὸ τρεφόμενον, 15 οὐδὲν δὲ μεταβάλλεται εἰ μὴ εἰς τὸ ἐναντίον ἢ τὸ μέσον, ὥσπερ τὸ λευκὸν μεταβάλλεται εἰς τὸ μέλαν, ἢ τὸ ὠχρὸν· τὸ γὰρ μέσον τρόπον τινὰ ἐναντίον ἐστίν, ὥσπερ τὸ ὠχρὸν τῷ λευκῷ παραβαλλόμενον μέλαν ἐστί, τῷ δὲ μέλανι παραβαλλόμενον, ἐστὶ λευκόν· ἐστὶ γὰρ σύνθετον ἐξ ἑκατέρου. Ἡ τροφή ἄρα ἐστὶν ἐναντία τῷ τρεφομένῳ, εἰς δὲ μεταβάλλει. Ὁ δεῦτερος 20 λόγος ἐστίν, ὅτι τὸ ποιοῦν ἐστὶν ἐναντίον τῷ πάσχοντι· οὐ γὰρ τὸ ὅμοιον ὑπὸ τοῦ ὁμοίου πάσχει· ἡ τροφή δὲ πάσχει ὑπὸ τοῦ τρεφομένου· ἀλλοιοῦται γὰρ παρ' αὐτοῦ καὶ πέττεται· τὸ δὲ τρεφόμενον οὐ πάσχει ὑπὸ τῆς τροφῆς, ὥσπερ οὐδὲ ὁ τεχνίτης πάσχει ὑπὸ τῆς ὕλης, ἀλλὰ τὸ ἀνάπαλιν. Ἡ γὰρ ὕλη μεταβάλλεται, οὐχ ὁ τεχνίτης, εἰ μὴ ἴσως κατὰ συμβεβηκός, 25 καθόσον ἐκ τοῦ δυνάμει χωρεῖ πρὸς ἐνέργειαν. Δοκεῖ τοίνυν τὴν τροφήν ἐναντίαν εἶναι τῷ τρεφομένῳ. Ὁ πρῶτος τοίνυν τούτων τῶν λόγων λαμβάνεται ἐκ τῆς ἐναντιότητος, ἣν δεῖ εἶναι μεταξὺ τῶν ὄρων τῆς μεταβολῆς· ὁ δὲ δεῦτερος, ἐκ τῆς ἐναντιότητος, ἣν δεῖ εἶναι μεταξὺ τοῦ ποιοῦντος καὶ τοῦ πάσχοντος· τὸ γὰρ τρεφόμενον καὶ ὄρᾳ εἰς τὴν τροφήν καὶ ἐστὶν 30 ὄρος εἰς ὃν ἡ τροφή μεταβάλλει.

Πότερον. Ἐνταῦθα λύει τὴν προτεθεισάν ἀπορίαν, λέγων ὅτι διαφέρει ὅσον πρὸς τὸ προτεθέν ζήτημα, πότερον τὸ προσγινόμενον, δηλονότι μετὰ τὴν ἐψῆσιν καὶ πέψιν, ἢ τὸ πρῶτως λαμβανόμενον, δηλονότι πρὸ τῆς πέψεως καὶ τῆς ἐψήσεως, καὶ εἰ ἑκάτερον τούτων δύναται λέγεσθαι 35 τροφή, τὸ μὲν ἐν αὐτῶν ὡς τροφή πεπεμμένη, τὸ δὲ λοιπὸν ὡς ἄπεπτος· καθ' ἑκάτερον γὰρ μέρος ἐνδέχεται κρίνειν περὶ τῆς τροφῆς, διότι καθόσον τροφή λέγεται ἢ ἄπεπτος, οὕτω τὸ ἐναντίον τῷ ἐναντίῳ τρέφεται· τοῦτο

10 αἰτία: ὁμοία B 18 τὸ λευκὸν τῷ ὠχρῷ B 26 πρὸς: εἰς B 37 τῆς om B

γάρ ἐστι τὸ πάσχον καὶ μεταβαλλόμενον· καθόσον δέ ἐστι πεπεμμένον, οὕτω τρέφεται· τὸ ὁμοιον τῷ ὁμοίῳ· τὸ γὰρ ποιοῦν ἀφομοιοῖ ἑαυτῷ τὸ πάσχον. Ὅθεν ἐν τῷ τέλει τοῦ πάθους δεῖ τὸ πεπονθὸς ὁμοιον εἶναι τῷ ποιοῦντι, καὶ κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον ἢ τροφή δύναται αὔξειν τὸ
 6 τρεφόμενον. Καὶ οὕτω φαίνεται, ὅτι ἑκατέρω μοίρα τῶν ἐκεῖνα δοξασάντων τρόπον τινὰ ὀρθῶς λέγουσι, καὶ τινὰ τρόπον οὐκ ὀρθῶς.

Ἐπεὶ δὲ οὐδὲν τρέφεται. Ἐνταῦθα διορίζεται περὶ τῆς τροφῆς, καθὸ ἀρμόζει ταῖς ἐνεργείαις τῆς φυτικῆς ψυχῆς, καὶ πρῶτον καθὸ ἀρμόζει τῇ θρέψει· δεύτερον, καθὸ ἀρμόζει τῇ αὐξήσει· τρίτον, καθὸ ἀρμόζει τῇ
 10 γενέσει, ἐν τῷ· Καὶ γεννήσεως ποιητικόν. Φησὶ τοίνυν πρῶτον, ὅτι οὐδὲν τρέφεται μὴ μετέχον ζωῆς· πᾶν δὲ μετέχον ζωῆς ἐστὶν ἔμψυχον· οὐκοῦν πᾶν τὸ τρεφόμενον σῶμα ἔμψυχον ἐστίν. Ἡ δὲ τροφή δύναμις ἐστὶ πρὸς τὸ τρεφόμενον· τρέπεται γὰρ εἰς αὐτό. Καταλείπεται τοίνυν,
 f. 301^v ὅτι ἡ τροφή, | καθόσον ἐστὶν ἀντικείμενον τῆς θρέψεως, ἐστὶ τι ἐν δυνάμει
 15 ὄν πρὸς τὸ ἔμψυχον καθαυτό, καὶ οὐ κατὰ συμβεβηκός. Δεῖ δὲ θεωρεῖν, ὅτι οὐδὲν κυρίως τρέφεται εἰ μὴ τὸ ἔμψυχον· δοκεῖ γὰρ καὶ τὸ πῦρ κατὰ τινὰ ὁμοιότητα τρέφεσθαι, ἀλλ' οὐ κυρίως τρέφεται, ὁ δὴλον ἐντεῦθεν. Τοῦτο γὰρ κυρίως τρέφεσθαι λέγομεν, ὅπερ ἐν ἑαυτῷ προσλαμβάνει τι πρὸς τὴν ἑαυτοῦ συντήρησιν· τοῦτο δὲ ἐν τῷ πυρὶ δοκεῖ μὲν συμβαίνειν,
 20 οὐ μόντοι συμβαίνει· ὅταν γὰρ ἐξαφθέντι ἤδη τῷ πυρὶ ὕλη τις καυστὴ προστεθῆ, ἐν ἐκείνῃ τῇ καυστῇ ὕλῃ νέον πῦρ γεννάται, οὐχ οὕτω δὲ ὥστε τοῦτο τὸ καυστὸν προστεθὲν εἰς τὴν τοῦ πυρὸς εἶναι συντήρησιν τοῦ ἐν τῇ ἄλλῃ ὕλῃ τῇ πρότερον ἀναφθείσῃ, οἷον ἂν τι ξύλον ἐκ νέου προστεθῆ, διὰ τῆς ὑστέρας ταύτης πυρώσεως οὐ φυλάττεται ἢ πύρωσις τοῦ ἄλλου
 25 ξύλου τοῦ πρότερον πυρωθέντος· ὅλον γὰρ τὸ πῦρ τὸ ἐκ τῆς συναγωγῆς τῶν πολλῶν πυρουμένων οὐκ ἐστὶν ἐν ἀπλῶς, ἀλλὰ δοκεῖ εἶναι ἐν τῇ συναθροίσει, ὥσπερ ὁ τῶν λίθων σωρὸς ἐστὶν εἷς, καὶ διὰ τὴν τοιαύτην ἐνότητα ἐστὶν ἐκεῖ ὁμοιότης τις θρέψεως. Ἀλλὰ τὰ ἔμψυχα σώματα ἀληθῶς τρέφονται καὶ κυρίως, διότι διὰ τῆς τροφῆς φυλάττεται ἡ ζωὴ
 30 ἐν αὐτῷ ἐκείνῳ τῷ μέρει, ὁ πρότερον ἦν, καὶ διὰ τοῦτο μόναι τὰ ἔμψυχα ἀληθῶς αὔξουσιν, διότι πᾶν μέρος αὐτῶν ἀληθῶς αὔξει καὶ τρέφεται, ὅπερ οὐ συμβαίνει ἐν ταῖς ἀψύχοις πράγμασιν, ἃ δοκοῦσι διὰ προσθήκης αὐξάνεσθαι· οὐ γὰρ αὔξει τὸ πρότερον ὄν, ἀλλ' ἐκ τῆς ἄλλου προσθήκης συνίσταται τι ἄλλο ὅλον μείζον. Διὰ τοῦτο δὲ ἡ ὁμοιότης τῆς αὐξήσεως
 35 καὶ τῆς τροφῆς μάλιστα φαίνεται ἐν τῷ πυρὶ, διότι τὸ πῦρ ἔχει πλεον ἐκ τοῦ εἶδους ἢ τὰ ἄλλα στοιχεῖα, καὶ ἐστὶ δραστηκώτερον ἐν τῇ ποιητικῇ δυνάμει· ὅθεν διὰ τὸ τὰ ἄλλα φανερώς μετατρέπειν εἰς ἑαυτό, δοκεῖ τρέφεσθαι τε καὶ αὔξεσθαι.

Ἔστι δὲ ἕτερον. Ἐνταῦθα, δεύτερον, δείκνυσιν ὅπως ἡ τροφή ἀρμόζει τῇ αὐξήσει, καὶ φησὶν ὅτι, εἰ καὶ ταῦτόν ἐστι τῷ ὑποκειμένῳ τὸ ἀντικείμενον τῆς θρέψεως, ἢ τροφή, καὶ τὸ ἀντικείμενον τῆς αὐξήσεως, τὸ αὐξητικόν, διενήνοχε μέντοι τῷ λόγῳ, διότι εἴρηται ὅτι ἡ τροφή ἐστὶν ἐν δυνάμει πρὸς τὸ ἔμψυχον σῶμα, τὸ δὲ σῶμα τὸ ἔμψυχον ἐστὶ καὶ 5 ποσόν τι καὶ τόδε τι καὶ οὐσία. Καθὸ τοίνυν ἐστὶ ποσόν τι, κατὰ τοῦτο προσήκει αὐτῷ ἡ τροφή, ἢ καὶ αὐτὴ ποσόν ἐστὶ, καὶ ποιεῖ τὴν αὐξήσιν, καὶ λέγεται αὐξητικόν· καθόσον δὲ τὸ ἔμψυχον σῶμα τόδε τι ἐστὶ καὶ οὐσία, οὕτως ἔχει τὸν τῆς τροφῆς λόγον· τοῦτο γάρ ἐστὶν ἐκ τοῦ λόγου τῆς τροφῆς, τὸ φυλάττειν τὴν οὐσίαν τοῦ τρεφομένου, ἢ δὴ φυλακὴ ἀναγ- 10 καία ἐστὶ διὰ τὴν συνεχῆ πρόσληψιν τοῦ ὑγροῦ ὑπὸ τοῦ ἐμφύτου θερμοῦ, καὶ διὰ τοῦτο ἐπὶ τοσοῦτον διαμένει ἡ οὐσία τοῦ τρεφομένου, ἐφόσον τρέφεται.

Ταῦτα εἰπὼν, τρίτον, δείκνυσιν καὶ ὅπως ἀρμόττει τῇ γενέσει ἡ τροφή, καὶ φησὶν ὅτι ἡ τροφή ἐστὶ ποιητικὴ γενέσεως· τὸ γὰρ σπέρμα, ὅπερ 15 ἐστὶν ἀρχὴ τῆς γενέσεως περίττωμα ἐστὶ τῆς τροφῆς. Οὐ μέντοι ἡ τροφή ἐστὶν ἀρχὴ τῆς γενέσεως τοῦ τρεφομένου, ἀλλ' ἑτέρου τοιούτου κατὰ τὸ εἶδος, ὅσον ἐστὶ τὸ τρεφόμενον, διότι ἡ τρεφομένη οὐσία ἤδη ἐστὶ, καὶ τὸ ὄν οὐ γεννᾶται, καὶ οὐδὲν γεννᾶ ἑαυτό, διότι τὸ γεννῶν ἤδη ἐστὶ, τὸ δὲ γεννώμενον οὐπω ἐστὶν, ἀλλὰ δύναται ποιεῖν τι πρὸς τὴν ἑαυτοῦ σωτηρίαν. 20

Ὡσθ' ἡ μέν. Ἐνταῦθα ἐκ τῶν προτεθειμένων λαμβάνει τὸν ὀρισμὸν τῶν δυνάμεων τῆς φυσικῆς ψυχῆς, καὶ πρῶτον μὲν τῆς θρεπτικῆς δυνάμεως· δεύτερον, ὅλης τῆς φυσικῆς ψυχῆς, ἐν τῷ· Ἐπεὶ δὲ ἀπὸ τοῦ τέλους. Καὶ περὶ τὸ πρῶτον δύο ποιεῖ· πρῶτον, ἐκ τῶν προειρημένων συμπεραίνει τὸν ὀρισμὸν τῆς θρεπτικῆς δυνάμεως· δεύτερον, δείκνυσιν 25 πῶς διαφόρως ἢ τε δύνამεις τῆς ψυχῆς καὶ ἡ τροφή ἀρχαί εἰσι τῆς θρέψεως, ἐν τῷ· Ἐπεὶ δὲ ἐστὶ τρία. Περὶ τοῦ πρώτου τοίνυν φησὶν ὅτι, ἐπεὶ εἴρηται ὅτι ἡ τροφή, καθόσον τοιαύτη, σφάζει τὸ τρεφόμενον, φανερόν ἐστὶν ὅτι αὕτη ἡ ἀρχὴ τῆς ψυχῆς, ἣτις ἐστὶ δηλονότι ἀρχὴ τῆς θρέψεως, οὐδὲν ἕτερον ἐστὶν ἢ δύνამεις σφάζειν δυναμένη τὸ δεκτικὸν ἑαυτῆς καθὸ 30 τοιοῦτον, ἢ δὲ τροφή προπαρασκευαστικόν τί ἐστὶ τῆς ἐνεργείας τῆς τοιαύτης δυνάμεως, καθόσον ἢ τοιαύτη δύνამεις, μεσιτευσούσης τῆς τροφῆς, σφάζει τὸ ἑαυτῆς δεκτικόν, καὶ διὰ τοῦτο τὸ στερούμενον τροφῆς οὐ δύναται σφάζεσθαι. f. 302

Ἐπεὶ δὲ ἐστὶν. Ἐπειδὴ εἶπεν ὅτι ἀρχὴ τῆς θρέψεως ἐστὶν ἡ 35 δύνამεις τῆς ψυχῆς, ἣς καὶ ἡ τροφή ἐστὶν ἀρχή, ὡς ἐκ τῶν εἰρημένων φανερόν, διὰ τοῦτο ἐνταῦθα, δεύτερον, δείκνυσιν πῶς διαφόρως ἢ δύνამεις τῆς ψυχῆς καὶ ἡ τροφή εἰσὶν ἀρχαί τῆς θρέψεως. Φησὶ τοίνυν, ὅτι ἐν

τῇ θρέψει εἰσὶ τρία· τὸ τρεφόμενον, ᾧ τρέφεται· καὶ τὸ τρέφον. Τὸ μὲν δὴ τρέφον πρῶτον ἐστὶν αὐτὴ ἡ ψυχὴ, δηλονότι ἡ φυτικὴ ψυχὴ· τὸ δὲ τρεφόμενον ἐστὶ τὸ σῶμα, τὸ ἔχον ταύτην τὴν ψυχὴν· ᾧ δὲ τρέφεται· ἐστὶν ἡ τροφή. Οὕτω τοίνυν ἡ δύναμις τῆς ψυχῆς ἐστὶν ἡ ἀρχὴ τῆς θρέψεως ὡς τὸ ἀρχοειδὲς ποιοῦν, ἡ δὲ τροφή ὡς τὸ ὄργανον.

Ἐπεὶ δὲ ἀπὸ τοῦ Ἐνταῦθα ὀρίζεται τὴν πρώτην ψυχὴν, ἥτις ἐστὶν ἡ φυτικὴ ψυχὴ, ἐν μὲν τοῖς φυτοῖς οὕσα ψυχὴ, ἐν δὲ τοῖς ζῴοις μέρος ψυχῆς. Καὶ περὶ ταῦτο δύο ποιεῖ· πρῶτον, ὀρίζεται τὴν τοιαύτην ψυχὴν· οὗ δὴ ὀρισμοῦ πρὸς κατανόησιν, εἰδέναι δεῖ ὅτι ἐν ταῖς τρισὶν ἐνεργείαις τῆς φυτικῆς ψυχῆς ἐστὶ τις τάξις· πρώτη γὰρ ἐνέργεια ἐστὶν ἡ θρέψις, δι' ἧς φυλάττεται τι ἐν τῷ εἶναι· δευτέρα δὲ καὶ τελειωτέρα ἐστὶν ἡ αὐξητικὴ, δι' ἧς ἐπιδίδωσὶ τι πρὸς μείζω τελειότητα καὶ κατὰ προσότητα καὶ κατὰ δύναμιν· τρίτη δὲ τελειοτάτη καὶ τελευταία ἐστὶν ἡ γένεσις, δι' ἧς τι ὥσανεὶ ἤδη τέλειον ἐν ἑαυτῷ γεγονὸς ἐτέρῳ τοῦ εἶναι· καὶ τῆς τελειότητος μεταδίδωσιν. Τότε γὰρ ἕκαστον μάλιστα τέλος λέγεται καὶ ἐστὶν, ὡς ἐν τῷ τετάρτῳ τῶν μετὰ τὰ φυσικά λέγεται, ὅταν δύνηται ποιεῖν ἄλλο τοιοῦτον, οἷον αὐτό ἐστὶν. Διότι τοίνυν δίκαιόν ἐστι πάντα ὀρίζεσθαι καὶ παρονομάζεσθαι ἀπὸ τοῦ τέλους, τὸ δὲ τέλος τῶν ἐνεργειῶν τῆς φυτικῆς ψυχῆς τὸ γεννᾶν ἄλλο, οἷον ἐστὶν αὐτό, ἔπεται τοῦτον εἶναι προσήκοντα ὀρισμὸν τῆς πρώτης ψυχῆς, δηλονότι τῆς φυτικῆς, τὸ γεννητικὴν εἶναι, δηλονότι ἐτέρου ὁμοίου κατὰ τὸ εἶδος, καὶ διότι εἶπε τὴν τροφὴν ὄργανον εἶναι ταύτης τῆς ψυχῆς, ἵνα μὴ νομισθῇ μὴ ἔχειν ἕτερον ὄργανον, διὰ τοῦτο ἐν τῷ· Ἔστι δὲ ᾧ τρέφει διττόν, δείκνυσιν ὅτι ἔχει ἄλλο ὄργανον, καὶ φησὶν ὅτι διπλοῦν ἐστὶ τὸ ὄργανον ᾧ τρέφεται, ὡσπερ ἐστὶ διπλοῦν τὸ ὄργανον τῆς κυβερνήσεως· ὁ γὰρ κυβερνήτης κυβερνᾷ καὶ τῇ χειρὶ καὶ τῷ πηδαλίῳ· ἡ γὰρ χεὶρ ὄργανον συντημμένον, οὗ εἶδος ἐστὶν ἡ ψυχὴ, τὸ δὲ πηδάλιον ἐστὶν ὄργανον κεχωρισμένον, οὗπερ εἶδος οὐκ ἐστὶν ἡ ψυχὴ. Ὅθεν τὸ πηδάλιον ἐστὶν ὄργανον κινῶν τὴν ναῦν κατὰ τὴν κίνησιν τὴν ἀπὸ τῆς χειρός, ἀλλ' ἡ χεὶρ οὐκ ἐστὶν ὄργανον κινούμενον ἐξωτερικῶς τινί, ἀλλ' ὑπὸ τῆς ἐνδοτέρας μόνον ἀρχῆς· ἐστὶ γὰρ μέρος τοῦ ἀνθρώπου τοῦ κινῶντος ἑαυτόν. Οὕτω τοίνυν καὶ τῆς θρέψεως ὄργανον, ὡς μὲν κεχωρισμένον καὶ οὐτινος εἶδος οὕπω ἐστὶν ἡ ψυχὴ, ἐστὶν ἡ τροφή· δεῖ δὲ εἶναι ἄλλο ὄργανον τῆς θρέψεως συνεζευγμένον. Ἀνάγκη γάρ ἐστι τὴν τροφὴν πέττεσθαι· τὸ δὲ τὴν πέψιν ποιοῦν ἐστὶ τι θερμόν. Ὡσπερ δὲ ὁ κυβερνήτης κινεῖ τὸ πηδάλιον τῇ χειρὶ, τὴν δὲ ναῦν τῷ πηδαλίῳ, οὕτω καὶ ἡ ψυχὴ κινεῖ τῷ θερμῷ τὴν τροφὴν, τῇ δὲ τροφῇ τρέφει. Οὕτω τοίνυν θερμόν τί ἐστὶν ὄργανον συνεζευγμένον ταύτῃ τῇ ψυχῇ, ἐν ᾧ δηλονότι σπερματικῶς ἐστὶν ἡ φυσικὴ θέρμη ἢ πέττουσα.

καὶ διὰ τοῦτο δεῖ πᾶν ἔμψυχον τρεφόμενον θερμότητα ἔχειν φυσικήν, ἥτις ἐστὶν ἀρχὴ πέψεως. Εἰ δὲ ἡ ψυχὴ οὐκ εἶχεν ὄργανον συνεζευγμένον, οὐκ ἂν ἦν ἐντελέχεια τινὸς μέρους τοῦ σώματος, ὅπερ μόνῳ τῷ νῷ ἀρμόζει. Τελευταῖον, ἐπιλέγων συμπεραίνει· ὅτι τυπικῶς, τουτέστι καθόλου, εἴρηται τί ἐστὶν ἡ τροφή, ἀλλ' ὕστερον σαφέστερον ἐστὶ πραγματευτέον περὶ αὐτῆς ἐν τοῖς ἰδίῳ λόγοις. Ἐποίησε γὰρ εἰδικήν πραγματείαν περὶ τροφῆς, ὡς καὶ περὶ γενέσεως ζώων, καὶ περὶ κινήσεως ζώων.

Leçon X.

Διωρισμένων δὲ τούτων. Διορισάμενος ὁ Φιλόσοφος περὶ τοῦ φυτικού μέρους, ἐνταῦθα ἀρχεται διορίζεσθαι περὶ τοῦ αἰσθητικοῦ μέρους, καὶ πρῶτον διορίζεται περὶ τοῦ φαινομένου ἐν τούτῳ τῷ μέρει, δηλονότι περὶ τῶν ἐξωτερικῶν αἰσθήσεων· δεύτερον, περὶ τοῦ λαμβάνοντος καὶ ἀφανοῦς ἐν τῷ αἰσθητικῷ μέρει, ἐν τῷ· Ὅτι δὲ οὐκ. Περὶ τὸ πρῶτον δύο ποιεῖ· πρῶτον, δείκνυσι πῶς ἔχει ἡ αἴσθησις πρὸς τὸ αἰσθητόν· δεύτερον, διορίζεται περὶ τοῦ αἰσθητοῦ καὶ τῆς αἰσθήσεως, ἐν τῷ· Ῥητέον δέ. Περὶ τὸ πρῶτον αὐθις | δύο ποιεῖ· πρῶτον, ἐπαναλαμβάνει τινὰ τῶν πρότερον εἰρημένων· δεύτερον, ἀνιχνεύει τὸ προκείμενον, ἐν τῷ· Ἐχει δὲ ἀπορίαν.

Λέγει τοίνυν, πρῶτον, ὅτι διωρισμένων τῶν ἀνηκόντων τῷ φυτικῷ μέρει, ῥητέον ἐστὶ περὶ τῶν εἰς τὴν αἴσθησιν ἀνηκόντων κοινῇ. Περὶ δὲ τῶν ἀνηκόντων ἐκάστη αἰσθήσει εἰδικῶς μετὰ ταῦτα ἐρεῖ. Δύο δὲ ἐπαναλαμβάνει· εἰρημένα περὶ αἰσθήσεως, ὧν τὸ ἐν ἐστὶν, ὅτι τὸ αἰσθάνεσθαι συνίσταται ἐν τῷ κινεῖσθαι καὶ πάσχειν· ἡ γὰρ ἐνεργεία αἴσθησις ἀλλοίωσις τίς ἐστὶν· τὸ δὲ ἀλλοιούμενον πάσχει καὶ κινεῖται· ἄλλο δέ, ὅτι τινὲς εἶπον τὸ ὅμοιον ὑπὸ τοῦ ὁμοίου πάσχειν, καὶ διὰ τοῦτο, ἐπεὶ τὸ αἰσθάνεσθαι πάσχειν τί ἐστὶν, οἱ ἀρχαῖοι φιλόσοφοι εἶπον ὅτι τὸ ὅμοιον τῷ ὁμοίῳ γινώσκειται καὶ αἰσθάνεται, ὡσπερ Ἐμπεδοκλῆς λέγων τὴν γῆν τῇ γῆ γινώσκεισθαι, καὶ τὸ πῦρ τῷ πυρί, καὶ περὶ τῶν ἄλλων οὕτως. Ἀλλὰ τοῦτο, πῶς δυνατόν εἶναι, ἢ μή, τὸ πάσχειν τὸ ὅμοιον τῷ ὁμοίῳ, εἴρηται ἐν τοῖς καθόλου λόγοις περὶ τοῦ ποιεῖν καὶ πάσχειν, ἡγουν ἐν τοῖς περὶ γενέσεως καὶ φθορᾶς, ὅπου διωρίσατο περὶ τῆς ἐνεργείας καὶ τοῦ πάθους κοινῇ. Εἴρηται γὰρ ἐκεῖ, ὅτι τὸ πάσχον ἀπ' ἀρχῆς μὲν ἐν τῷ πάσχειν ἐναντίον ἐστὶ τῷ ποιοῦντι, ἀλλ' ἐν τῷ τέλει, ὅταν ἤδη πεπονηθὸς ᾖ, ἐστὶν ὅμοιον· τὸ γὰρ ποιοῦν ἅπαν ἐν τῷ ποιεῖν ἐξομοιοῖ ἑαυτῷ τὸ πάσχον.

Ἐχει δ' ἀπορίαν. Ἐνταῦθα διορίζεται τὴν ἀλήθειαν περὶ τὸ προκείμενον, καὶ πρῶτον δείκνυσιν, ὅτι ἡ αἴσθησις ἐστὶ δυνάμει· δεύτερον,

14 καὶ avant περὶ add B   15 πάλιν avant δύο add B   μὲν γὰρ avant
δείκνυσιν add B   29 καὶ avant τὸ πῦρ om B   οὕτως: ὁμοίως B

ὅτι ποτέ ἐστὶν ἐνεργεία, ἐν τῷ· ἐπεὶ δὲ τὸ αἰσθάνεσθαι· τρίτον, δείκνυσι πῶς ἢ αἰσθησις ἀνάγεται ἐκ τῆς δυνάμεως εἰς τὴν ἐνέργειαν, ἐν τῷ· Διαιρετέον δέ. Περὶ τὸ πρῶτον δεῖ θεωρεῖν, ὅτι Ἐμπεδοκλῆς τε καὶ οἵτινες ἔθεντο τὸ ὅμοιον τῷ ὁμοίῳ γινώσκεισθαι, ἐτίθεντο τὴν αἰσθησὶν εἶναι ἐνεργεία αὐτὰ τὰ αἰσθητά. Ὡς ἂν γινώσκοι πάντα τὰ αἰσθητά, ἐδόξασαν τὴν αἰσθητικὴν ψυχὴν συντεθεῖσθαι τρόπον τινὰ ἐκ πάντων τῶν αἰσθητῶν, καθόσον συνέστηκε κατ' αὐτοὺς ἐκ τῶν στοιχείων τῶν αἰσθητῶν. Δύο τοίνυν πρὸς ταύτην τὴν θέσιν ἠκολούθουν, ὧν ἓν μὲν ἐστὶν τὸ τὴν αἰσθησὶν εἶναι αὐτὰ τὰ αἰσθητά ἐνεργεία ὡς συντεθειμένην ἐξ αὐτῶν, καὶ ἐπεὶ τῶν ἐνεργεία αἰσθητῶν δυνατὸν εἶναι αἰσθησὶν, καὶ αὐτῶν τῶν αἰσθήσεων εἶναι αἰσθησὶν ἀκολουθήσει. Δεύτερον δέ ἐστίν, ὅτι ἐπεὶ ἢ αἰσθησις δύναται αἰσθάνεσθαι, παρόντων τῶν αἰσθητῶν, εἰ τὰ αἰσθητά ἐνεργεία εἰσὶν ἐν τῇ αἰσθήσει ὡς ἐξ αὐτῶν συντεθειμένη, ἔψεται τὴν αἰσθησὶν δύνασθαι αἰσθάνεσθαι ἄνευ τῶν ἔξωθεν αἰσθητῶν· ἐκάτερον δὲ τούτων ψεῦδος ἐστὶ, καὶ διὰ τοῦτο ταῦτα τὰ δύο ἄτοπα τὰ ἐπόμενα πρὸς τὴν τῶν ἀρχαίων θέσιν ὑπὸ ζητήσεϊ προτίθησιν, ὡς παρὰ τῶν ἀρχαίων δῆπου λύεσθαι μὴ δυνάμενα. Τοῦτο τοίνυν ἐστὶν ὃ φησιν, ὅτι ἀπορίαν δὲ ἔχει διὰ τί καὶ τῶν αἰσθήσεων αὐτῶν οὐ γίνεται αἰσθησις, τουτέστι διατί καὶ αὐταὶ αἰ αἰσθήσεις οὐχ ὑποπίπτουσι τῇ ἰδίᾳ αἰσθητικῇ ἀντιλήψει· τοῦτο γὰρ δοκεῖ ἐπεσθαι τῷ τὰς αἰσθήσεις ὁμοίως εἶναι τοῖς αἰσθητοῖς. Πάλιν ἔχει ἀπορίαν διὰ τί οὐ ποιοῦσιν αἰσθησὶν, τουτέστι διατί αἰ αἰσθήσεις οὐκ αἰσθάνονται ἐνεργεία χωρὶς τῶν ἔξω, ἢ γουν χωρὶς τῶν ἔξωθεν αἰσθητῶν, ἐπεὶ ταῦτα τὰ ἔξω ἐν αὐταῖς εἰσὶ ταῖς αἰσθήσεσι κατὰ τὴν δόξαν τῶν ἀρχαίων, τὸ πῦρ καὶ ἡ γῆ καὶ τὰ ἄλλα στοιχεῖα αἰσθητά ὄντα, ὧν ἐστὶν ἢ αἰσθησις· ἢ καθ' αὐτά, τουτέστι κατὰ τὴν οὐσίαν αὐτῶν, κατ' ἐκείνους οἵτινες οὐ διαιροῦσι μεταξὺ νοῦ καὶ αἰσθήσεως. Ὁ γὰρ νοῦς ἐστὶ κυρίως γνωστικός τῆς οὐσίας· ἢ κατὰ τὰ ἴδια συμβεβηκότα αὐτῶν, δηλονότι τὸ θερμόν, τὸ ψυχρὸν καὶ τὰ τοιαῦτα, ἅπερ εἰσὶ καθ' αὐτὰ αἰσθητά. Ἐπεὶ τοίνυν αὐταὶ αἰ ἀπορίαι λύεσθαι οὐ δύνανται, εἴπερ ἢ αἰσθησις ἔχει τὰ αἰσθητά ἐνεργεία, ὡς ἔθεντο οἱ ἀρχαῖοι, συμπεραίνει ὡς φανερόν, ὅτι ἢ ψυχὴ ἢ αἰσθητικὴ οὐκ ἐστὶν ἐνεργεία αὐτὰ τὰ αἰσθητά, ἀλλὰ δυνάμει μόνον. Καὶ διὰ τοῦτο αἰ αἰσθήσεις οὐκ αἰσθάνεσθαι δύνανται ἄνευ τῶν ἔξω αἰσθητῶν, ὡσπερ τὸ καυστόν, ὅπερ ἐστὶ δυνάμει μόνον πεπυρωμένον, οὐ καίεται ἀφ' ἑαυτοῦ χωρὶς τοῦ ἔξωθεν καυστικοῦ. Εἰ γὰρ ἢ ἐνεργεία πεπυρωμένον, ἔκαιεν ἂν ἑαυτό, καὶ οὐκ ἂν ἐδεῖτο τοῦ ἔξωτερικοῦ πυρὸς ὥστε καίεσθαι.

Ἐπεὶ δὲ δέ. Ἐνταῦθα δείκνυσιν ὅτι ἢ αἰσθησις ποτέ ἐστὶν ἐνεργεία· | καὶ περὶ τοῦτο τὸ μέρος αὐθις τρία ποιεῖ· πρῶτον, δείκνυσι τὴν

αἰσθησιν ἔστιν ὅτε εἶναι ἐνεργεία· δεύτερον, φανεροὶ πῶς δεῖ νοεῖν τὸ εἰρημένον, ἐν τῷ· Πρῶτον μὲν οὖν· τρίτον, δείκνυσι κατὰ τὰ προειρημένα πῶς ἢ τῶν ἀρχαίων θέσις δύναται εἶναι ἀληθής, δηλονότι ὅτι τὸ ὅμοιον τῷ ὁμοίῳ αἰσθάνεται, ἐν τῷ· Πάντα δὲ πάσχει. Πρῶτον τοίνυν δείκνυσι τὴν αἰσθησιν ποτὲ εἶναι ἐνεργεία· ποτὲ μὲν γὰρ λέγομεν τινὰ ὄραν καὶ ἀκούειν τὸν δυνάμει ἀκούοντα καὶ ὄρωντα, οἷον ἂν τις τύχοι καθεύδων· ποτὲ δὲ αὐθις λέγομεν τινὰ δρᾶν καὶ ἀκούειν ἐν αὐτῇ ὄντα τῇ ἐνεργείᾳ τοῦ ὄραν καὶ ἀκούειν· ἐξ οὗ φαίνεται ὅτι κατὰ τὸν αὐτὸν λόγον καὶ ἢ αἰσθησίς τε καὶ τὸ αἰσθάνεσθαι διχῶς λέγεται, δηλονότι ἐνεργεία καὶ δυνάμει.

Πρῶτον μὲν οὖν· Ἐνταῦθα, δεύτερον, φανεροὶ πῶς δεῖ νοεῖν τὸ εἰρημένον· ἐδόκει γὰρ μάχεσθαι τὸ εἰρημένον περὶ τοῦ αἰσθάνεσθαι, ὅτι ἔστι ποτὲ ἐνεργεία τῷ λέγειν, ὅτι τὸ αἰσθάνεσθαι πάσχειν τί ἐστι καὶ κινεῖσθαι· τὸ γὰρ εἶναι ἐνεργεία δοκεῖ μᾶλλον ἀνήκειν τῷ ποιεῖν, καὶ διὰ τοῦτο τοῦτο σαφηνίζων, φησὶν ὅτι οὕτω λέγομεν αἰσθάνεσθαι ἐνεργεία, ὡσπερ ἂν λέγωμεν, ὅτι τὸ πάσχειν καὶ κινεῖσθαι ἐστὶ ποιεῖν τι, ἤγουν τι εἶναι ἐνεργεία· ἢ γὰρ κίνησις ἐστὶν ἐνέργειά τις, ἀλλ' ἀτελής, ὡς εἴρηται· ἐν τῷ τρίτῳ τῶν φυσικῶν· ἐστὶ γὰρ ἐνέργεια τοῦ δυνάμει ὄντος, τουτέστι τοῦ κινητοῦ. Ὡσπερ τοίνυν ἢ κίνησις ἐστὶν ἐνέργεια, οὕτω τὸ κινεῖν καὶ αἰσθάνεσθαι ἐστὶ τι ποιεῖν ἢ εἶναι ἐνεργεία· λέγων δὲ πρῶτον, δηλοῖ ὅτι καὶ ἄλλα τινὰ ὕστερον ἐπάγειν μέλλει πρὸς τὸ δεῖξαι πῶς ἢ αἰσθησίς ἐστι ἐνεργεία.

Πάντα δὲ πάσχει. Ἐνταῦθα, τρίτον, δείκνυσι πῶς ἢ τῶν ἀρχαίων θέσις δύναται ἀληθεύεσθαι, ὅτι δηλονότι τὸ ὅμοιον τῷ ὁμοίῳ αἰσθητικῶς γινώσκεται. Φησὶ τοίνυν, ὅτι πάντα τὰ ἐν δυνάμει πάσχουσι καὶ κινουῦνται ὑπὸ τοῦ ποιητικοῦ καὶ ἐνεργείᾳ ὄντος, ὃ δηλονότι, ποιῶν εἶναι ἐνεργεία τὰ πάσχοντα, ἐξομοιοῖ αὐτὰ ἑαυτῷ· ὁθεν τρόπῳ τινὶ πάσχει τι ὑπὸ τοῦ ὁμοίου, καὶ τρόπῳ τινὶ ὑπὸ τοῦ ἀνομοίου, ὡς εἴρηται, διότι ἀπ' ἀρχῆς, ἕως ἂν ἢ ἐν τῷ μεταβάλλεσθαι καὶ πάσχειν, ἔστιν ἀνόμοιον· ἐν δὲ τῷ τέλει, ὅταν ἢ ἐν τῷ μεταβληθὲν εἶναι καὶ πεπονθός, ἔστιν ὅμοιον. Οὕτω τοίνυν καὶ ἢ αἰσθησίς, μετὰ τὸ γενέσθαι ἐνεργεία ὑπὸ τῶν αἰσθητῶν, ἔστιν ὁμοία αὐτοῖς, ἀλλὰ πρότερον οὐκ ἔστιν ὁμοία, ὅπερ οἱ ἀρχαῖοι μὴ διακρίνοντες ἐπλανήθησαν.

Leçon XI.

Διαιρετέον δέ. Δείξας τὴν αἰσθησιν εἶναι δυνάμει καὶ ἐνεργεία, νῦν βούλεται δεῖξαι πῶς ἐξάγεται ἐκ τοῦ δυνάμει εἰς τὸ ἐνεργεία· καὶ

2 τὰ om B 16 ἔστι après ἤγουν add B 19 τουτέστι: ἦτοι B 20 τι om B
22 ἐστὶ: γίνεται B

πρῶτον δείκνυσι πῶς διάφοροις τρόποις ἔξεισί τι πρὸς ἐνέργειαν ἐκ δυνά-
 μεως, χρώμενος παραδείγματι ἐπὶ τοῦ νοῦ. Ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ μέρει,
 δείκνυσι τὸ προκείμενον περὶ τὴν αἴσθησιν, ἐν τῷ· Τοῦ δὲ αἰσθητικοῦ
 ἢ μὲν πρώτη. Περὶ τὸ πρῶτον αὐθις τρία ποιεῖ· πρῶτον, λέγει περὶ
 οὗ ἔστιν ὁ σκοπός· δεύτερον, διακρίνει τὴν δύναμιν καὶ τὴν ἐνέργειαν
 περὶ τὸν νοῦν, ἐν τῷ· Ἔστι μὲν γάρ· τρίτον, δείκνυσι πῶς ἐξάγεται
 τι πρὸς ἐνέργειαν ἐκ δυνάμεως, ἐν τῷ· Ἀμφότεροι μὲν οὖν. Φησὶ
 τοίνυν, ὅτι πρῶτον διαιρετέον ἐστὶ περὶ δυνάμεως καὶ ἐντελεχείας, τουτέστι
 δεικτέον ποσαχῶς τι λέγεται δύναμις, καὶ ποσαχῶς ἐνεργεία· ἕπερ ἀναγ-
 10 καῖον ἦν, διότι ἐν τοῖς ἀνωτέρω μικρὸν εἰρημένοις ἀνευ διαστολῆς ἐχρήσατο
 τῇ δυνάμει καὶ τῇ ἐνεργείᾳ. Τοῦτο εἰπὼν διακρίνει τὴν δύναμιν καὶ τὴν
 ἐνέργειαν περὶ τὸν νοῦν, καὶ φησὶν ὅτι ἓνα μὲν τρόπον λέγεται τι [ἐν δυνάμει],
 ὡς ὁ ἄνθρωπος ἐπιστήμων, διότι ἔχει φυσικὴν δύναμιν πρὸς τὸ ἐπίστασθαι,
 ὡσπερ λέγεται ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐπισταμένων καὶ
 15 ἐχόντων ἐπιστήμην, καθόσον ἔχει φύσιν πρὸς τὸ ἐπίστασθαι καὶ πρὸς
 τὸ ἔχειν τὴν ἕξιν τῆς ἐπιστήμης· δεύτερον τρόπον λέγεται τι, ἕπερ ἐπίσ-
 τатаται εἶναι, ὡσπερ φαμέν τὸν ἔχοντα ἕξιν τινὸς ἐπιστήμης, φέρε εἰπεῖν
 τῆς γραμματικῆς, εἶναι ἤδη ἐπιστήμονα. Φανερόν γοῦν, ὅτι ἐκάτερος
 αὐτῶν λέγεται ἐπιστήμων ἐκ τοῦ δύνασθαι τι, ἀλλ' οὐ τὸν αὐτὸν ἐκάτερος
 20 τρόπον ἔχει δύναμιν πρὸς τὸ ἐπίστασθαι, ἀλλ' ὁ μὲν πρῶτος δυνατὸς
 λέγεται, διότι ἔχει τὴν ὑλικὴν δύναμιν τοῦ ἐπίστασθαι· δι' ἧς τάττεται ἐν
 τῷ τοιούτῳ γένει, καὶ ἦτις ἐστὶν ἐν δυνάμει πρὸς τὴν ἐπιστήμην ὡς ὕλη
 πρὸς εἶδος· ὁ δεύτερος δὲ ὁ ἔχων τὴν ἕξιν τῆς ἐπιστήμης λέγεται δυνατός,
 διότι βουλόμενος καὶ δύναται θεωρεῖν, εἰ μὴ τι ἔξωθεν κατὰ συμβεβηκὸς
 25 ἐμποδίζει, οἷον ἢ περισπασμὸς ἔξωτερικός, ἢ τις ἐναντία διάθεσις ἐκ τοῦ
 μέρους τοῦ σώματος. Τρίτος δὲ ὁ ἤδη θεωρῶν ἐστὶν ἐνεργεία, καὶ οὗτος
 ἐστὶν ὁ κυρίως καὶ τελείως εἰδὼς τινὰ καὶ ἐπιστάμενος κατὰ τινα τέχνην
 f. 308^v οἶανοῦν, οἶον τοῦτο τὸ γράμμα τὸ ἄλφα, | ἕπερ ἀνήκει πρὸς τὴν γραμματι-
 κήν, περὶ ἧς ἀνωτέρω μνήμην ἐποιήσατο. Τούτων τοίνυν τῶν τριῶν ὁ
 30 ἔσχατος ἐστὶν ἐνεργεία μόνον, ὁ πρῶτος ἐν δυνάμει μόνον, ὁ δὲ δεύτερος
 ἐνεργεία μὲν πρὸς τὸν πρῶτον, ἐν δυνάμει δὲ πρὸς τὸν τρίτον. Ὅθεν
 φανερόν ἐστιν, ὅτι τὸ εἶναι ἐν δυνάμει διχῶς λέγεται, δηλονότι περὶ τοῦ
 πρώτου καὶ τοῦ δευτέρου· καὶ τὸ εἶναι ἐνεργεία διχῶς λέγεται, δηλονότι
 περὶ τοῦ δευτέρου καὶ τοῦ τρίτου.

35 Ἀμφότεροι μὲν οὖν. Ἐνταῦθα δείκνυσι πῶς ἀφ' ἐκατέρας δυνά-
 μεως ἀνάγεται τι εἰς ἐνέργειαν· καὶ περὶ τοῦτο δύο ποιεῖ· πρῶτον, δείκ-
 νυσιν ὅπως ἀφ' ἐκατέρας δυνάμεως ἀνάγεται τι εἰς ἐνέργειαν· δεύτερον,
 δείκνυσι πῶς ἢ τοιαύτη ἀναγωγὴ ἐστὶ κατὰ τι πάθος, ἐν τῷ· Οὐκ

ἔστι δὲ ἀπλῶς. Φησὶ τοίνυν, πρῶτον, ὅτι, ἐπεὶ ἄμφω οἱ πρῶτοι εἰσὶν ἐπιστήμονες κατὰ δυνάμιν, καὶ τὸ ἐν δυνάμει ἀνάγεσθαι δεῖ εἰς ἐνέργειαν, ἄλλον τρόπον ἀνάγεται τις εἰς ἐνέργειαν ἐκ τῆς πρώτης δυνάμεως, καὶ ἄλλως ἐκ τῆς δευτέρας. Ὁ μὲν γὰρ δυνάμει ὦν κατὰ τὸν πρότερον τρόπον ἀνάγεται εἰς ἐνέργειαν, ὡσπερ ἀλλοιωθεὶς διὰ μαθήσεως καὶ κινήσεως ὑπὸ 5 τινος ἐνεργείᾳ ὄντος, ὡσπερ ὑπὸ τοῦ διδασκάλου· καὶ πολλάκις ἡ τοιαύτη μεταβολὴ ἐστὶν ἐκ τῆς ἐναντίας ἕξεως, ὃ διὰ τοῦτο φησὶ, διότι ἐπεὶ ἀνάγεσθαι τις δύναται ἐκ τῆς πρώτης δυνάμεως εἰς τὴν ἐνέργειαν καὶ ἐξ ἀνεπιστήμονος γίνεσθαι ἐπιστήμων, ὃ δὲ ἀγνοῶν λέγεται διχῶς· ἓνα μὲν τρόπον, κατὰ ἀπλήν ἀπόφασιν, ὅταν μήτε τὴν ἀλήθειαν γινώσκῃ, 10 μήτ' αὐτῇ πλάνῃ διεφθαρμένος ᾖ, καὶ οὕτως ἀγνοῶν γίνεται ἐνεργείᾳ ἐπιστήμων οὐχ ὡσπερ μεταβληθεὶς ἐκ τῆς ἐναντίας ἕξεως, ἀλλὰ μόνον ὡς προσλαμβάνων τὴν ἐπιστήμην. Ἄλλον δὲ τρόπον λέγεται τις ἀνεπιστήμων ἢ ἀγνοῶν κατὰ τινὰ σχολιὰν διάθεσιν διὰ τὸ τῇ πλάνῃ κατέχεσθαι τῇ ἐναντίᾳ τῆς ἀληθείας, καὶ οὗτος εἰς τὴν ἐνέργειαν τῆς ἐπιστήμης ἀνάγεται 15 ὡσανεὶ ἐκ τῆς ἐναντίας ἕξεως μεταβληθεὶς. Ὁ δὲ ἐν δυνάμει κατὰ τὸν δεύτερον τρόπον, ὡς ὁ ἤδη ἔχων τὴν ἕξιν δηλονότι, μεταβαίνει ἐκ τοῦ ἔχειν τὴν αἴσθησιν ἢ τὴν ἐπιστήμην καὶ μὴ ἐνεργεῖν κατ' αὐτάς εἰς τὸ ἐνεργεῖν, διότι δηλονότι γίνεται ἐνεργῶν κατὰ τὴν ἐπιστήμην. Ἄλλ' ἕτερον τρόπον οὗτος γίνεται ἐνεργείᾳ, καὶ ἕτερον ὁ πρῶτος. 20

Οὐκ ἔστι δὲ ἀπλοῦν. Ἐνταῦθα, δεύτερον, φανεροῖ εἰ ἄρα καθότι ἕξεισιν εἰς ἐνέργειαν ἐκ δυνάμεως ἢ κατὰ τὸν πρῶτον, ἢ κατὰ τὸν δεύτερον τρόπον, δύναται λέγεσθαι πάσχειν αὐτό, καὶ περὶ τοῦτο δύο ποιεῖ· πρῶτον, δείκνυσι ποσαχῶς λέγεται τὸ πάσχειν· δεύτερον, φανεροῖ τὸ προκείμενον, ἐν τῷ· Θεωροῦν γάρ. Φησὶ τοίνυν, πρῶτον, ὅτι ὡσπερ 25 ἡ δύναμις καὶ ἡ ἐνέργεια οὐ λέγονται ἀπλῶς, ἀλλὰ πολλαχῶς, οὕτω καὶ τὸ πάσχειν οὐχ ἐνὶ τρόπῳ, ἀλλὰ πολλοῖς λέγεται· λέγεται γὰρ ἓνα μὲν τρόπον κατὰ τινὰ φθορὰν γινομένην ὑπὸ τοῦ ἐναντίου· τὸ γὰρ πάθος κυρίως λεγόμενον ὁκεῖ ἐπιφέρειν βλάβην τινὰ τοῦ πάσχοντος, καθόσον νικάται ὑπὸ τοῦ ποιούντος· ἢ δὲ βλάβη τῷ πάσχοντι συμβαίνει, καθότι 30 ἀποβάλλει τῶν ἐν αὐτῷ τὸ πάσχον, ἢ τις ἀποβολὴ ἐστὶ φθορὰ ἢ ἀπλῶς, ἔταν ἀποβάλλη τὸ οὐσιῶδες εἶδος, ἢ πῃ, ὅταν ἀποβάλλη εἶδος κατὰ συμβεβηκός. Ἡ δὲ τοιαύτη τοῦ εἶδους ἀποβολὴ γίνεται ὑπὸ τοῦ ἐναντίου ποιούντος· ἀποβάλλεται γὰρ τὸ εἶδος ἐκ τῆς ὕλης ἢ τοῦ ὑποκειμένου δι' ἐπεισαγωγὴν τοῦ ἐναντίου εἶδους, ὅπερ ἐστὶν ἐκ τοῦ ἐναντίου ποιούντος. 35 Πρῶτον οὖν τρόπον λέγεται πάθος κυρίως, καθότι τις φθορὰ γίνεται ὑπὸ τοῦ ἐναντίου· ἄλλον δὲ τρόπον λέγεται τὸ πάθος κοινότερον καὶ ἥττον κυρίως, καθότι δηλονότι ἐπιφέρει τινὰ ὑποδοχὴν καὶ πρόσληψιν, καὶ διότι

τὸ δεκτικὸν ἕτερον παραβάλλεται πρὸς αὐτὸ ὡς δύναμις πρὸς ἐνέργειαν, ἢ δὲ ἐνέργεια ἐστὶ τελείωσις τῆς δυνάμεως, διὰ τοῦτο λέγεται πάθος τούτῳ τῷ τρόπῳ, οὐ καθὼ γίνεται φθορά τις τοῦ πάσχοντος, ἀλλὰ μᾶλλον καθὼ γίνεται σωτηρία τις καὶ τελείωσις τοῦ ὄντος ἐν δυνάμει ὑπὸ τοῦ ἐνεργείᾳ ὄντος· τὸ γὰρ ἐν δυνάμει ὄν οὐ τελειοῦται εἰ μὴ ὑπὸ τοῦ ἐνεργείᾳ ὄντος· τὸ δὲ ἐνεργείᾳ ὄν οὐκ ἔστιν ἐναντίον τῷ ἐν δυνάμει ὄντι, ἀλλὰ μᾶλλον ὁμοιον. Εἰ δὲ ἡ δύναμις οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν ἢ τάξις τις πρὸς τὴν ἐνέργειαν, εἰ μὴ τις ἦν ὁμοιότης μεταξύ τῆς δυνάμεως καὶ τῆς ἐνεργείας, οὐκ ἂν ἦν ἀναγκαῖον τὸ τὴν ἰδίαν ἐνέργειαν γίνεσθαι ἐν ἰδίᾳ δυνάμει.

10 Ἡ δύναμις τοίνυν οὕτω λεγομένη, οὐκ ἐστὶν ὑπὸ τοῦ ἐναντίου ὡς ἡ πρότερον εἰρημένη, ἀλλ' ἐστὶν ὑπὸ τοῦ ὁμοίου, ὃν τρόπον ἡ δύναμις ἔχει κατὰ τὴν πρὸς τὴν ἐνέργειαν ὁμοιότητα.

Θεωροῦν γὰρ γίνεται. Ἐνταῦθα, δεύτερον, δηλοποιεῖ εἰ ἄρα τὸ ἐξῆς ἐκ δυνάμεως εἰς τὴν ἐνέργειαν τῆς ἐπιστήμης πάσχει· καὶ πρῶτον φανεροῖ τοῦτο περὶ τοῦ ἐξῆς ἐκ τῆς δευτέρας | δυνάμεως εἰς τὴν εἰλικρινῆ ἐνέργειαν· δεύτερον, περὶ τοῦ ἐξῆς ἐκ τῆς πρώτης δυνάμεως, ἐν τῷ· Τὸ δ' ἐκ δυνάμει ὄντος. Φησὶ τοίνυν πρῶτον, ὅτι τὸ ἔχον ἐπιστήμην, τουτέστι τὸ καθ' ἑξῆς ἐπιστάμενον, γίνεται ἐνεργείᾳ θεωροῦν. Ἀλλὰ τοῦτο οὐκ ἐστὶν ἀληθῶς ἀλλοιοῦσθαι καὶ πάσχειν, διότι, ὡς εἴρηται, οὐκ ἐστὶ κυρίως πάθος καὶ ἀλλοιώσις, ὅταν ἐκ τῆς δυνάμεως προῖη εἰς τὴν ἐνέργειαν, ἀλλ' ὅταν τι ἐκ τοῦ ἐναντίου μεταβάλλῃ εἰς τὸ ἐναντίον. Ὅταν δὲ τὸ καθ' ἑξῆς ἐπιστάμενον γίνηται θεωροῦν ἐνεργείᾳ, οὐ μεταβάλλεται ἐκ τοῦ ἐναντίου εἰς τὸ ἐναντίον, ἀλλὰ τελειοῦται ἐν ἐκείνῳ ὃ ἤδη ἔχει. Καὶ τοῦτ' ἐστὶν ὃ φησὶν, ὅτι ἐστὶν ἢ ἐπίδοσις εἰς αὐτὸ καὶ εἰς τὴν ἐντελέχειαν, ἢ εἰ λέγοιτο ἀλλοιοῦσθαι καὶ πάσχειν, ἔσται ἄλλο γένος ἀλλοιώσεως καὶ πάθος, οὐ τῆς κυρίως λεγομένης. Καὶ τοῦτο φανεροῖ διὰ παραδείγματος λέγων· Οὐ καλῶς ἔχει λέγειν τὸ φρονοῦν καθ' ἑξῆς, ὅταν φρονῇ ἐνεργείᾳ, ἀλλοιοῦσθαι, ὡσπερ οὐδὲ λέγομεν τὸν οἰκοδόμον ἀλλοιοῦσθαι, ὅταν οἰκοδομῇ. Συμπεραίνει τοίνυν περαιτέρω ὅτι, ἐπειδὴ ὁ μεταβαίνων ἐκ τῆς ἕξεως εἰς τὴν ἐνέργειαν οὐ προσλαμβάνει ἐκ νέου ἐπιστήμην, ἀλλὰ προκόπτει ἐν ᾧ ἤδη ἔχει, τὸ δὲ διδάσκεισθαι ἐστὶ τὸ ἐπιστήμην λαμβάνειν, φανερόν ἐστὶν ὅτι, ὅταν τις ἄγῃται ἐκ δυνάμεως εἰς ἐνέργειαν κατ' ἐκείνο, ὅπερ ἄρχεται ποιεῖν αὐτὸν νοεῖν ἐνεργείᾳ καὶ φρονεῖν, οὐκ ἐστὶ δίκαιον τὴν τοιαύτην ἕξοδον ἐκ τῆς δυνάμεως ἐπωνυμίαν ἔχειν διδασκαλίας, ἀλλὰ ἄλλην τινά, ἥτις ἴσως οὐ κείται, τίθεσθαι δὲ δύναται.

30

Τὸ δ' ἐκ δυνάμεως. Ἐνταῦθα, δεύτερον, δηλοποιεῖ πρότερον ὅπότε τις πρόεισιν ἐκ δυνάμεως τῆς πρώτης εἰς τὴν ἐνέργειαν τῆς ἐπιστήμης, ἀλλοιοῦται καὶ πάσχει, ἢ οὐ· καὶ φησὶν ὅτι, ὅταν τις ἐν δυνάμει πρότερον

ἐπιστάμενος μανθάνων γίνηται καὶ λαμβάνων ἐπιστήμην ἀπὸ τοῦ ἐντελεχείᾳ ἐπιστήμονος καὶ διδακτικοῦ, ἢ οὐ δεῖ λέγειν αὐτὸν πάσχειν ἀπλῶς καὶ ἀλλοιοῦσθαι, ἢ ῥητέον δύο τρόπους εἶναι ἀλλοιώσεως, ὧν μία μὲν ἐστὶν κατὰ τὴν εἰς τὰς στερητικὰς διαθέσεις μεταβολήν, τουτέστιν εἰς τὰς ἐναντίας διαθέσεις, ὧν στεροῦνται αἱ πρότερον οὔσαι διαθέσεις, διότι τὸ ἐν τῶν ἐναντίων ἐστὶ στέρησις τοῦ λοιποῦ. Ἄλλη δὲ ἐστὶ κατὰ τὴν εἰς ἑξὶν καὶ φύσιν μεταβολήν, τουτέστι καθὸ προσλαμβάνονται τινὲς ἕξεις καὶ εἶδη τῆς φύσεως τελειωτικὰ χωρὶς τοῦ ἀποβάλλειν τι τῶν ἐνυπαρχόντων. Ὅ τοίνυν μανθάνων τὴν ἐπιστήμην οὐκ ἀλλοιοῦται οὐδὲ πάσχει κατὰ τὸν πρῶτον τρόπον, ἀλλὰ κατὰ τὸν δεύτερον.

10

Ἄλλὰ δοκεῖ ἐναντίον εἶναι τὸ προειρημένον, ὅτι πολλάκις ὁ διδασκόμενος τὴν ἐπιστήμην μεταβάλλεται ἀπὸ τῆς ἐναντίας ἕξεως, καὶ οὕτω δοκεῖ εἶναι τὴν ἀλλοίωσιν αὐτοῦ κατὰ τὴν εἰς τὰς στερητικὰς διαθέσεις μεταβολήν. Ἄλλὰ ῥητέον ὅτι, ὁπόταν τις ἐκ τῆς ἀγνοίας καὶ τῆς πλάνης πρὸς τὴν ἐπιστήμην τῆς ἀληθείας ἀνάγηται, ἐστὶν ἐκεῖ ὁμοιότης τις τῆς ἀλλοιώσεως τῆς ἐκ τοῦ ἐναντίου εἰς τοῦναντίον, οὐ μόντοι γε ἀληθῶς ἐστὶν ἐκεῖ τοιαύτη ἀλλοίωσις· τῇ γὰρ ἐκ τοῦ ἐναντίου εἰς τὸ ἐναντίον ἀλλοιώσει ἄμφω ταῦτα καθ'αυτὸ καὶ οὐσιωδῶς ἀρμόζει τότε, δηλονότι ἐκ τοῦ ἐναντίου εἶναι καὶ τὸ εἰς τοῦναντίον. Ὡσπερ γὰρ ἡ λεύκανσις οὐκ ἐστὶν εἰ μὴ εἰς τὸ λευκόν, οὕτως οὐκ ἐστὶν εἰ μὴ ἀπὸ τοῦ μέλανος ἢ τοῦ μέσου, ὅπερ πρὸς τὸ λευκὸν μέλαν ἐστὶ τρόπον τινά. Ἄλλ' ἐν τῇ κτήσει τῆς ἐπιστήμης συμβαίνει τὸν κτώμενον τὴν ἐπιστήμην τῆς ἀληθείας γεγονέναι καὶ εἶναι πρότερον ἐν τῇ πλάνῃ· καὶ χωρὶς γὰρ τούτου δύναται εἰσάγεσθαι πρὸς τὴν γνῶσιν τῆς ἀληθείας· ὅθεν οὐκ ἐστὶν ἀκριβῶς ἀλλοίωσις ἐκ τοῦ ἐναντίου εἰς τὸ ἐναντίον.

25

Ἔτι, ἀπορεῖται τὸ εἰρημένον, ὅτι ὁ λαμβάνων τὴν ἐπιστήμην γίνεται ἐνεργείᾳ ἐπιστήμων ὑπὸ τοῦ ἐνεργείᾳ ἐπισταμένου καὶ διδακτικοῦ· τοῦτο γὰρ οὐκ αἰεὶ γίνεται· τὴν γὰρ ἐπιστήμην πορίζεται τις καὶ κτᾶται οὐ διδασκόμενος μόνον ὑπὸ τοῦ διδασκάλου, ἀλλ' ἔτι καὶ παρ' ἑαυτοῦ ἀνευρίσκων. Καὶ πρὸς τοῦτο ῥητέον ἐστίν, ὅτι αἰεὶ δεῖ τὸν δυνάμει ἐπιστήμονα, ἂν γένηται ἐνεργείᾳ ἔχων τὴν ἐπιστήμην, ἀπὸ τοῦ ἐνεργείᾳ ὄντος ταύτην πορίζεσθαι. Θεωρεῖν μόντοι γε δεῖ, ὅτι ἐκ δυνάμεως ἄγεται τις εἰς ἐνεργειαν ποτὲ μὲν ἀπὸ ἐξωτερικῆς ἀρχῆς μόνον, ὡσπερ ὁ ἀἴρ φωτίζεται ἐκ τοῦ ἐνεργείᾳ πεφωτισμένου· ποτὲ δὲ καὶ ἀπὸ ἐνδοτέρας ἀρχῆς καὶ ἐξωτερικῆς ἅμα, ὡσπερ ὁ ἄνθρωπος ὑγιαίνεται καὶ ὑπὸ τῆς φύσεως καὶ ὑπὸ τοῦ ἱατροῦ· ἑκατέρωθεν δὲ ὑγιαίνεται πάντως ὑπὸ τῆς ἐνεργείᾳ ὑγείας. Φανερόν γάρ ἐστίν, ὅτι ἐν τῇ διανοίᾳ τοῦ ἱατροῦ ἐστὶν ὁ λόγος τῆς ἰατρείας καὶ τῆς ὑγείας, καθ' ἣν ὑγιαίνει. Δεῖ δὲ καὶ ἐν τῷ ὑγιαζομένῳ κατὰ φύσιν εἶναι τι μέρος ὑγιᾶς. δηλονότι καρδίαν, οὐ τῇ δυνάμει τὰ ἄλλα ὑγιαίνοντα.

f. 304 v

35

μέρη· καὶ ὅταν ὁ ἰατρὸς ὑγιαίνει, τοῦτον τὸν τρόπον ὑγιαίνει, ὡσπερ καὶ ἡ φύσις ὑγιαίνει ἂν, οἷον θερμαίνων, ἢ ψυχραίνων, ἢ ἄλλως πως μεταβάλλων. Ὅθεν ὁ ἰατρὸς οὐδὲν ἄλλο ποιεῖ εἰ μὴ ὅτι βοηθεῖ τῇ φύσει πρὸς τὸ διώσασθαι τὴν νόσον, τῆς βοηθείας ἡ φύσις οὐκ ἂν ἐδείθη, ἰσχυρὰ οὕσα.

6 Ἰὸν αὐτὸν δὴ τρόπον ἔχει καὶ ἐπὶ τῆς κτήσεως τῆς ἐπιστήμης. Ὁ γὰρ ἄνθρωπος προσλαμβάνει τὴν ἐπιστήμην καὶ ὑπὸ ἐνδοτέρας ἀρχῆς εὐρίσκων αὐτός, καὶ ὑπὸ ἐξωτερικῆς, ἔταν διδάσκηται· ἐκατέρως δὲ ἄγεται ἐκ δυνάμεως εἰς ἐνέργειαν ὑπὸ τοῦ ἐνεργείᾳ ὄντος. Ὁ γὰρ ἄνθρωπος τῷ φωτὶ τοῦ ποιοῦντος νοῦ εὐθὺς γινώσκει ἐνεργείᾳ τὰς φύσει γινωσκομένας

10 πρῶτας ἀρχάς, καὶ ἐξ ἐκείνων πλέκων τὰ συμπεράσματα διὰ τοῦ ἐνεργείᾳ γινωσκομένου εἰς τὴν ἐνεργείᾳ γνώσιν κατανατᾷ τῶν δυνάμει πρότερον ὑπ' αὐτοῦ γινωσκομένων, καὶ τοῦτον τὸν τρόπον ὁ ἐξωθεν διδάσκων βοηθεῖ πρὸς τὸ ἐπίστασθαι, ἐκ τῶν ἀρχῶν δηλονότι τῶν τῷ διδασκομένῳ γνωρίμων ἀνάγων αὐτὸν δι' ἀποδείξεων πρὸς τὰ πρότερον ἀγνοούμενα συμπεράσματα,

15 ὃ δὴ βοήθημα ἀναγκαῖον οὐκ ἂν ἦν τῷ ἀνθρώπῳ, εἰ τοσοῦτον εἶχε διορατικὸν τὸν νοῦν ὥστε δι' ἑαυτοῦ δύνασθαι ἐκ τῶν ἐγνωσμένων ἀρχῶν εἰδέναι τὰ συμπεράσματά, ὃ δὴ διορατικὸν τοῖς ἀνθρώποις πρόσεστι κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον.

Leçon XII.

20 Τοῦ δὲ αἰσθητικοῦ. Διακρίνας ὁ Φιλόσοφος τὴν δύναμιν καὶ τὴν ἐντελέχειαν καὶ δείξας πῶς τὶ ἐξεῖσιν ἐκ δυνάμεως εἰς ἐνέργειαν περὶ τὸν νοῦν, νῦν ἐφαρμόζει καὶ τῇ αἰσθήσει τὸ περὶ τοῦ νοῦ εἰρημένον· καὶ περὶ τοῦτο τρία ποιεῖ· πρῶτον, δείκνυσι πῶς περὶ τὴν αἰσθησιν ἐξεῖσιν εἰς ἐνέργειαν ἐκ δυνάμεως· δεύτερον, δείκνυσι τὴν διαφορὰν τὴν μεταξὺ

25 τῆς αἰσθήσεως καὶ τοῦ νοῦ, ἐν τῷ· Διαφέρει δέ· τρίτον, συμπεραίνει ἐπιλέγων τὰ περὶ αἰσθήσεως εἰρημένα, ἐν τῷ· Νῦν δέ. Δεῖ δὲ θεωρεῖν περὶ τὸ πρῶτον ὅτι, ὡσπερ ἔστιν ἐν τῇ ἐπιστήμῃ διπλῆ δύναμις καὶ διπλῆ ἐνέργεια, οὕτως ἐστὶ καὶ περὶ τὴν αἰσθησιν· τὸ γὰρ μήπω ἔχον αἰσθησιν, πεφυκὸς δὲ ἔχειν, ἔστιν ἐν δυνάμει πρὸς τὴν αἰσθησιν· καὶ τὸ ἦδη μὲν

30 ἔχον αἰσθησιν, μήπω δὲ αἰσθανόμενον, δυνάμει ἐστὶν αἰσθανόμενον, ὡσπερ ἐπὶ τῆς ἐπιστήμης ἐλέγετο. Ὅσπερ δὲ ἐκ τῆς πρώτης δυνάμεως μεταβάλλει τὶ εἰς τὴν πρώτην ἐνέργειαν προσλαμβάνον τὴν ἐπιστήμην διὰ μαθήσεως, οὕτω καὶ ἐκ τῆς πρώτης δυνάμεως κατὰ τὴν αἰσθησιν μεταβάλλει τὶ εἰς τὴν ἐνέργειαν, ὥστε ἔχειν δηλονότι τὴν αἰσθησιν διὰ γενέσεως.

35 Ἡ γὰρ αἰσθησις φύσει ἐνεστὶ τῷ ζῳῳ· ὅθεν ὡσπερ διὰ γενέσεως λαμβάνει τὴν οἰκείαν φύσιν καὶ τὸ εἶδος, οὕτω λαμβάνει καὶ τὴν αἰσθησιν. Ἄλλως δὲ ἐστὶν ἐπὶ τῆς ἐπιστήμης, ἧτις οὐκ ἐνεστὶ τῷ ἀνθρώπῳ διὰ τῆς φύσεως,

1-3 ὡσπερ — εἰ μὴ ὅτι en marge B
29 δὲ om B

17 εἰδέναι om et laissé en blanc A